CZĘŚĆ 1 · HISTORIA ANGIELSKIEGO · ARTYKUŁ 4

Thou, Thee and You

Audio (angielska wersja artykułu) starspangledenglish.com/pl-s04

Gdzie się podziało angielskie „ty” i „wy”?

Po angielsku mówimy dziś *you* do jednej osoby i do całej klasy. Wydaje się to proste, dopóki nie pomyślimy o polskim *ty*, *wy* i „pan/pani”. Jak poznać, czy mowa do jednej osoby, czy do kilku? I jak po angielsku zwrócić się do kogoś grzecznościowo?

Może zaskoczyć, że angielski kiedyś miał jedno i drugie: inny zaimek dla jednej osoby, inny dla wielu – a później nawet sposób na wyrażenie szacunku albo dystansu. Tyle że grzeczniejsza forma w końcu przygniotła wszystko inne. To historia, w której rolę grają normandzcy możni, Szekspir, tłumacze Biblii i religijni buntownicy.

NAJPIERW PUENTA

Thou nie było pierwotnie uroczystą formą grzecznościową. Było zwykłym „ty”. Uroczyście brzmi dziś przede wszystkim dlatego, że zniknęło ze zwykłego standardowego angielskiego i przetrwało w języku biblijnym i poetyckim.

1. Na początku chodziło po prostu o liczbę

W czasach anglosaskich mówiący nie musiał się zastanawiać nad formą grzecznościową. Główna różnica była gramatyczna: zwraca się do jednej osoby czy do wielu? Podobnie jak w polskim ty i wy. Staroangielski miał też różne formy dla podmiotu i dopełnienia – a ponieważ był językiem z przypadkami, takie rozróżnienie było naturalne.

Do kogo mówię	Podmiot	Dopełnienie	Przynależność
Do jednej osoby	thou	thee	thy / thine
Do wielu osób	ye	you	your / yours

Tabela pokazuje późniejsze, dla czytelnika zrozumiałe formy. Zapisy anglosaskie wyglądały inaczej (na przykład þū, þē, ġē i ēow). Rozróżnienie znaczeniowe było jednak podobne. Dlatego thou i thee nie są dwoma poziomami grzeczności. Różnica jest taka sama jak między polskim ja i mnie albo angielskim I i me.

„*Thou knowest me.*” = Ty mnie znasz. „*I know thee.*” = Ja znam ciebie.

Także czasowniki miały własną formę dla thou: thou art (ty jesteś), thou hast (ty masz), thou dost (ty robisz), thou knowest (ty wiesz). Nawet dzisiejsza osobliwość you are – a nie you is – przypomina nam, że you przebiło się z pierwotnie mnogiego systemu.

2. Do gry wchodzą Francuzi – i pozycja społeczna

Po podboju Anglii przez Normanów w 1066 roku francuski był przez stulecia ważnym językiem dworu, szlachty i prawa. W francuskim mnogie vous używano także przy grzecznym zwracaniu się do jednej osoby. Podobne zwyczaje rozwijały się w innych językach europejskich – również w polskim, gdzie dawniej mówiło się do starszych „wy" albo w trzeciej osobie. W angielskim od XIII wieku pierwotnie mnogie formy ye i you zaczęto stosować także wobec jednej osoby, której mówiący chciał okazać szacunek.

I tak zwykła różnica między jedną a kilkoma osobami zmieniła się w kwestię relacji społecznych. Sługa mógł mówić do swojego pana you, podczas gdy pan zwracał się do niego thou. Między przyjaciółmi, kochankami albo w rodzinie thou mogło wyrażać bliskość. A w kłótni to samo thou mogło znaczyć coś zupełnie innego: „Uważam cię za kogoś gorszego".

> **UWAGA NA ZBYT PROSTE PORÓWNANIA**
>
> Angielskie thou × you w niektórych okresach przypominało dawne polskie ty × wy albo francuskie tu × vous. Nie były to jednak identyczne zasady: zależało od stulecia, regionu, środowiska społecznego i relacji między mówiącymi.

3. Szekspir: jednym zaimkiem można pogłaskać albo obrazić

Dla widza teatru elżbietańskiego zaimki nie były zwykłym szczegółem gramatycznym. Wybór między thou i you mógł podpowiedzieć, czy rozmawiają przełożeni i podwładni, bliscy przyjaciele, kochankowie – czy ludzie, którzy właśnie zaczęli się nienawidzić. Szekspir dostrzega te odcienie i wykorzystuje je dramatycznie.

W Wieczorze Trzech Króli (Twelfth Night) Sir Toby Belch radzi jednemu z mężczyzn, jak napisać jak najbardziej obraźliwe wyzwanie dla rywala. Nieprzypadkowo w jego instrukcji pojawia się wprost czasownik utworzony od zaimka thou:

> **SZEKSPIR W ORYGINALE**
>
> "If thou 'thou'-est him some thrice, it shall not be amiss." — Twelfth Night, III.2.Swobodnie: „Jak mu parę razy celowo powiesz «ty», nie zaszkodzi."

Puenta żartu: celowe thou wobec mężczyzny, którego autor listu ma sprowokować, jest częścią obelgi. Z dzisiejszego neutralnego you nie dałoby się tego poznać. Z kolei poufałe thou

między kochankami może wyrażać czułość. To samo słowo, inny ton – i zupełnie inne znaczenie.

Samo liczenie wystąpień thou albo you dlatego nie wystarcza. Decyduje to, kto z kim rozmawia i czy zaimek zmienia się w trakcie dialogu. Przejście z pełnego szacunku you na thou może być chwilą zbliżenia – albo wybuchem złości.

4. Dlaczego więc do Boga mówi się „thou”?

W tradycyjnych angielskich modlitwach i przekładach Biblii znajdziemy uroczyście brzmiące wyrażenia, takie jak Our Father, which art in heaven albo Hallowed be thy name. Z dzisiejszej perspektywy thou może brzmieć z większym szacunkiem niż you. Historycznie jest to jednak mylące.

Thou było liczbą pojedynczą. W angielszczyźnie biblijnej miało w dodatku tę zaletę, że tłumacze mogli odróżnić zwracanie się do jednej osoby od zwracania się do wielu, podobnie jak w hebrajskim czy greckim. Biblijne thou używane jest więc nie tylko wobec Boga, ale też wobec innych pojedynczych osób. Nie była to specjalna „boska forma grzecznościowa”.

Kiedy w 1611 roku ukazała się słynna Biblia króla Jakuba (King James Bible), część tych form już ustępowała w codziennej mowie. Ich zachowanie w języku religijnym przyczyniło się jednak do tego, że późniejszym pokoleniom zaczęły brzmieć wzniośle, staroświecko i uroczyście.

5. Buntownicy, którzy odmawiali form grzecznościowych

W XVII wieku pojawił się ruch religijny znany jako Quakers, czyli kwakrzy (Religijne Towarzystwo Przyjaciół). Jego członkowie podkreślali duchową równość ludzi. Dlatego odrzucali niektóre społeczne przejawy wyższości: nie chcieli na przykład traktować szlachcica inaczej tylko z powodu jego pozycji.

Częścią ich Plain Speech – prostej mowy – było używanie pojedynczych form thou albo thee bez względu na tytuł rozmówcy. Niektórzy możni uważali to za prowokację. Dla kwakrów był to natomiast językowy wyraz przekonania, że człowiek ma taką samą wartość przed Bogiem, czy jest królem, czy chłopem.

Ironia jest oczywista: forma, która kiedyś mogła oznaczać podległość albo obelgę, dla innych stała się symbolem równości.

6. Jak wygrało jedno słowo: you

Od późnego średniowiecza you rozszerzało się na kolejne sytuacje. Stopniowo zaczęło zastępować nie tylko thou wobec jednej osoby, ale także starsze ye w funkcji podmiotu w liczbie mnogiej. W zwykłym standardowym angielskim XVII wieku formy thou i thee już

wyraźnie ustępowały, choć nadal żyły w niektórych regionach, rodzinach, wspólnotach religijnych, poezji i języku teatru.

Wynik wszyscy znamy: you znaczy dziś „ty", grzecznościowe „pan/pani" i „wy" do grupy. Angielski stracił w ten sposób dwa różne rozróżnienia – liczbę rozmówców i stopień dystansu społecznego. Za to każdemu uczniowi oszczędził zasad poprawnego mówienia na „ty" i „per pan".

Sytuacja	Przybliżona dawniejsza możliwość	Dzisiejszy zwykły zapis
Mówię do jednej bliskiej osoby	Thou art here.	You are here.
Mówię do jednej szanowanej osoby	You are here.	You are here.
Mówię do kilku osób	Ye are here.	You are here.

Ważne jest, że tabela pokazuje typowe użycia, a nie niezmienną regułę wszystkich stuleci. W przeciwieństwie do wielu podręcznikowych „reguł" dawnej mowy nie da się wcisnąć w jedną przejrzystą zasadę.

7. Straciliśmy liczbę mnogą? Język wymyśla ją na nowo

Kiedy współczesny użytkownik angielskiego pyta Are you ready?, może mówić do jednego ucznia albo do całej klasy. Zwykle rozstrzyga to kontekst. Ale nie zawsze. Dlatego powstają albo się rozpowszechniają wyrażenia, które liczbę mnogą znów doprecyzowują.

Forma	Gdzie ją usłyszymy	Znaczenie i styl
you all / y'all	amerykańskie Południe; dziś także gdzie indziej	wy wszyscy; potoczne
you guys	USA i inne regiony anglojęzyczne	wy / wy wszyscy; potoczne
youse / yous	część Irlandii, Wielkiej Brytanii i Australii	wy; regionalne, niestandardowe w zwykłej normie
yinz	okolice Pittsburgha w USA	wy; wyraźnie regionalne
ye	niektóre irlandzkie i inne regionalne odmiany	wy; w różnych lokalnych postaciach

Żadna z tych form nie dowodzi, że standardowy angielski jest „wadliwy". Wręcz przeciwnie: pokazują, jak mówiący tworzą sobie środki do rozróżnienia, które w komunikacji jest przydatne. W neutralnym szkolnym angielskim wystarczy you albo all of you. Ale w teksańskim filmie usłyszymy y'all, a w opowieści z Pittsburgha miejscowy może użyć yinz.

8. I jeszcze jedna zagadka: Ye Olde to nie to samo co ye

Może widziałeś w Wielkiej Brytanii albo w filmie napis Ye Olde Pub, który ma sprawiać wrażenie dawnej gospody. Czytelnik mógłby pomyśleć, że Ye to nasz dopiero co odkryty dawny zaimek w liczbie mnogiej. Ale nie tutaj.

W tym zapisie ye jest dawną graficzną postacią przedimka określonego the. Pochodzi z czasów, gdy litera þ (thorn), oznaczająca głoskę th, w niektórych odmianach pisma ręcznego przypominała y. Wyrażenie czytano pierwotnie jako the old, a nie jak dzisiejsze yee old. To zupełnie inna historia niż zaimek ye – i piękny przykład tego, jak w angielskim w tym samym zapisie mogą się spotkać dwie różne drogi historyczne.

9. Mała oś czasu

Okres	Co się dzieje
Do XI wieku	Thou = jedna osoba; ye = więcej osób. Różnica jest głównie gramatyczna.
XIII–XV wiek	Pierwotnie mnogie ye/you rozpowszechnia się jako grzeczna forma wobec jednej osoby.
XVI wiek	W czasach Szekspira wybór thou/you wyraża relację, emocje i hierarchię społeczną.
XVII wiek	W standardowym angielskim przeważa you; starsze formy trzymają się w Biblii, poezji i niektórych wspólnotach.
XVIII–XXI wiek	Nowe regionalne formy liczby mnogiej – na przykład y'all, youse, yinz – pomagają wyróżnić grupę ludzi.

10. Sprawdź się

1. Dlaczego w czasach Szekspira thou mogło być albo czułe, albo obraźliwe?

2. Co jest historycznie starsze: you w liczbie mnogiej czy you jako grzeczna liczba pojedyncza?

3. Uzupełnij dawną parę: Thou knowest me. / I know ___. (thou / thee)

4. Uzupełnij: Thou ___ my friend. (art / are)

5. Dlaczego przy przekładzie starszych tekstów biblijnych liczyła się różnica thou × ye?

6. Dlaczego w napisie Ye Olde słowo ye nie znaczy tego samego co w Ye are here?

Klucz

1. Liczyły się relacja, ton i pozycja: między bliskimi mogło wyrażać zażyłość, wobec przeciwnika pogardę.

2. Użycie w liczbie mnogiej. Grzeczne zwracanie się do jednej osoby rozpowszechniło się później.

3. thee

4. art

5. Żeby było jasne, czy mówi się do jednej osoby, czy do kilku.

6. Ye Olde odzwierciedla dawny zapis przedimka the; ye w Ye are here to pierwotnie zaimek w liczbie mnogiej.

Zakończenie: zwracanie się do kogoś to więcej niż gramatyka

Trzy zwyczajne słowa – thou, thee i you – zdradzają o wiele więcej, niż można by się spodziewać. Pokazują, jak liczba mnoga może stać się oznaką szacunku, jak ta sama forma może wyrażać miłość i obelgę oraz jak zmiany społeczne przekształcają gramatykę. Dziś niemal wszędzie używamy jednego you. Dawny system nie zniknął jednak bez śladu: przypominają go sztuki teatralne, modlitwy, dialekty regionalne i nowe formy, takie jak y'all.

> **ZAPAMATUJ SI**
>
> Angielski nie stracił rozróżnienia między mówieniem na „ty" i „per pan" dlatego, że ludzie przestali odróżniać bliskich od obcych. Zmieniły się tylko słowa, którymi te relacje wyrażają. Dziś tę samą pracę wykonują ton, forma zwracania się, kontekst oraz wybór języka formalnego lub nieformalnego.

Polecane źródła i dalsza lektura

Opieramy się na słownikach historycznych i opracowaniach naukowych. Szczególnie przydatne są teksty Oxford English Dictionary, Folger Shakespeare Library oraz materiały o kwakierskiej Plain Speech.

1. Oxford English Dictionary — you: History and etymology
2. Shakespeare's Words — Thou and you
3. Folger Shakespeare Library — Twelfth Night (Act III, scene 2)
4. Folger Shakespeare Library — Thee, thou, and you in the Sonnets
5. Quaker.org — Equality and equity: Plain Speech
6. Oxford Learner's Dictionaries — ye (The Olde)
7. Stanford University — The History of Yinz and the Outlook for Pittsburghese
8. Cambridge University Press / PMLA — Ye and You in the King James Version

Dla uczniów: Przeczytaj oryginalną scenę Szekspira z Twelfth Night (III.2)